

Övervakningsrapport från civilsamhället om implementeringen av det nationella strategiska ramverket för romsk jämlikhet, inkludering och delaktighet i Sverige

Trajosko Drom (2025)

Den fullständiga versionen av rapporten (på engelska) finns på följande adress:
<https://romacivilmonitoring.eu/countries/sweden/>

SAMMANFATTNING

Sveriges nationella strategi för romsk inkludering, som antogs 2012 som ett 20-årigt ramverk, utgör ett viktigt politiskt erkännande av behovet att motverka den strukturella exkluderingen av romska grupper. Strategins främsta styrkor ligger i dess långsiktighet, dess förankring i Sveriges minoritetspolitik samt dess helhetsgrepp över centrala samhällsområden, däribland rätten till utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, språk, kultur och delaktighet. Strategin tillhandahåller även ett nationellt ramverk avsett att vägleda genomförandet på lokal nivå och har bidragit till vissa positiva initiativ, såsom anställningen av romska brobyggare inom utbildningsområdet samt förbättrade samrådsformer mellan romska företrädare och vissa myndigheter, däribland Länsstyrelsen i Stockholms län i rollen som nationell samordnare. Inrättandet av romska referensgrupper och den sporadiska inkluderingen av romska experter i delar av genomförandet utgör ytterligare viktiga steg.

Trots dessa styrkor präglas strategin för romsk inkludering av flera allvarliga brister som i hög grad undergräver dess effektivitet. En central svaghet är att strategin inte har reviderats sedan den antogs och att den inte har anpassats till Europeiska unionens strategiska ramverk för romsk inkludering från 2020 eller till rådets rekommendation från 2021. Genomförandet är ojämnt och i stor utsträckning projektbaserat, med bristande samordning mellan nationell och kommunal nivå samt avsaknad av permanenta strukturer för uppföljning och utvärdering. Finansieringen är ofta kortsiktig och otillräcklig, och romskt deltagande förblir i huvudsak konsultativt snarare än medbeslutande. Samtidigt har ökade nivåer av antiziganism i samhället inte mötts av ett motsvarande politiskt gensvar, och romska rättigheter hamnar ofta i skymundan inom bredare diskriminerings- och inkluderingspolitiska agendor. Sammantaget har strategin haft begränsad förmåga att åstadkomma reell strukturell förändring eller påtagliga förbättringar av romers levnadsvillkor.

Genomförandet av Sveriges nationella strategi för romsk inkludering

Sedan 2012 har den nationella strategin för romsk inkludering formellt varit i kraft, men ingen regering har initierat någon översyn av dess innehåll, mål eller genomförandemekanismer. Även om strategin är nationell till sin utformning vilar det faktiska genomförandet till stor del på kommunerna, varav många saknar tillräckliga resurser, politisk vilja eller kapacitet att bedriva ett systematiskt och långsiktigt arbete för romsk inkludering. Vissa pilotkommuner har uppvisat goda exempel, men avsaknaden av bindande åtaganden och långsiktiga finansieringsmodeller försvårar spridning och uppskalning. Därutöver saknas ett robust system för uppföljning och datainsamling, vilket gör det nästintill omöjligt att mäta framsteg eller utvärdera resultat på ett systematiskt sätt.

Genomgång per tematiskt område

Bekämpning av antiziganism och diskriminering: Trots Sveriges formella åtaganden inom minoritets- och diskrimineringsrätt är antiziganism fortsatt utbredd och strukturellt förankrad i det svenska samhället. Romer möter dagligen hinder i tillgången till utbildning, arbete, bostad och rättsväsende och väljer ofta att dölja sin identitet av rädsla för stigmatisering. Centrala institutioner, såsom Diskrimineringsombudsmannen, saknar både resurser och mandat för att systematiskt motverka antiziganism. Hatbrott och diskriminering är kraftigt underrapporterade och leder sällan till rättsliga påföljder. Initiativ såsom brobygggarprogram och offentliga samråd präglas av fragmenterat genomförande och begränsat romskt inflytande, vilket resulterar i ineffektiva och felriktade åtgärder. Det romska civilsamhället fortsätter att dokumentera övergrepp och driva krav på strukturella reformer, men deras insatser förbises ofta.

Utbildning: Utbildningsrelaterad ojämlikhet är fortsatt ett av de mest akuta problemen för romska grupper i Sverige. Även om skolnärvaron bland barn i åldern 6–15 år är relativt hög avbryter en betydande andel romska ungdomar sina studier i förtid. En tredjedel uppnår endast grundskolenivå och omkring 30 procent går inte vidare till någon form av eftergymnasial utbildning eller yrkesutbildning. Strukturella faktorer, såsom fattigdom, boendesegregation och begränsad tillgång till pedagogiskt stöd, bidrar till denna situation, liksom skolmiljöer präglade av mobbning, diskriminering och bristande kulturell förståelse. Många romska elever döljer sin identitet av rädsla, vilket försvagar känslan av tillhörighet och leder till minskat engagemang. Avsaknaden av etnisk datainsamling omöjliggör effektiv uppföljning och försvårar bedömningen av om nationella strategier får avsedd effekt. Trots att utbildning pekas ut som ett prioriterat område i den nationella strategin saknas systematiska uppföljningsmekanismer, utvärderingar och riktade reformer.

Arbete: Romer i Sverige möter fortsatt omfattande diskriminering och exkludering på arbetsmarknaden. Strukturell antiziganism, inklusive partiska rekryteringsprocesser och fördomar, leder till att många romer döljer sin etniska tillhörighet, vilket ytterligare leder till social och ekonomisk marginalisering. Trots att strategin för romsk inkludering formellt prioriterar sysselsättning har inga mätbara nationella framsteg eller sammanhållna politiska

insatser genomförts sedan 2014. Arbetsförmedlingen har under perioden 2020–2023 genomfört riktade åtgärder, såsom utbildningsinsatser, språkligt stöd och samråd med romer, men dessa insatser är fragmenterade, saknar oberoende utvärdering och bygger inte på data, vilket försvårar effektbedömning. Det saknas dessutom samordning mellan berörda departement samt ett tydligt ansvarssystem för att integrera romsk inkludering i den nationella arbetsmarknadspolitiken. I förhållande till Europeiska unionens förväntningar uppvisar Sverige tydliga brister när det gäller deltagande, jämlikhet och riktad uppföljning.

Hälso- och sjukvård: Trots Sveriges uttalade ambition om jämlik hälsa kvarstår betydande hälsoskillnader mellan romska grupper och majoritetsbefolkningen. Strukturell exkludering, bristande tillgång till kulturellt anpassad vård samt en utbredd misstro mot hälso- och sjukvårdssystemet påverkar särskilt romska kvinnor, äldre personer samt personer med otillräckliga språkliga och digitala förutsättningar. Insatser under det senaste decenniet har i huvudsak varit kortsiktiga och projektbaserade, utan långsiktig integrering i ordinarie vårdstrukturer. Diskriminering i vårdmiljöer och låg kulturell kompetens bland vårdpersonal avskräcker många romer från att söka nödvändig vård. Trots att ett särskilt hälsostöd har möjliggjort begränsade romskledda informationsinsatser har finansieringen varit kortlivad och inte institutionaliserad. Uppföljning av den nationella rapporten om romsk hälsa från 2018 har inte genomförts, och flera centrala rekommendationer har ännu inte omsatts i praktiken.

Bostad, samhällsservice och miljö rättvisa: Tillgången till ändamålsenligt boende är fortsatt en olöst och central fråga för romer i Sverige. Trots att bostadsdiskriminering identifieras som ett långsiktigt prioriterat område i strategin för romsk inkludering har få konkreta åtgärder vidtagits. Den huvudsakliga nationella insatsen, i form av webbaserad utbildning för bostadsaktörer, avslutades 2020 och nådde ett begränsat antal deltagare, utan uppföljning eller institutionellt ansvar för fortsatt användning. Romer möter fortsatt både direkt och strukturell diskriminering på bostadsmarknaden, inklusive avslag baserade på etnicitet, kreditvärdighet och avsaknad av borgensmän. Detta leder till informell boendesegregation och förstärkt marginalisering. En uttalad ovilja att införa riktade, etniskt medvetna åtgärder försvagar det faktiska arbetet, då myndigheter ofta tillämpar färgblinda policyansatser. I dagsläget saknas nationell samordning, konkreta mål och effektiva tillsynsmekanismer för att säkerställa romers rätt till bostad.

Socialt skydd: Även om det svenska socialförsäkringssystemet är omfattande, misslyckas det med att hantera de specifika strukturella hinder som romer möter för att uppnå långsiktig ekonomisk självständighet. Den nationella strategin för romsk inkludering saknar ett strategiskt ramverk för att stödja romer i övergången från bidragsberoende till aktiv inkludering och bortser från den oproportionerliga skuldsättning som drabbar många romer redan i unga år. Denna ekonomiska exkludering begränsar tillgången till bostad, arbete och krediter och skapar intergenerationella fattigdomscykler. Trots tydligt identifierade behov har inga riktade politiska verktyg införts, såsom skuldrådgivning, tillgång till rättvisa krediter eller finansiell folkbildning. Socialt skydd är dessutom svagt kopplat till den bredare romska inkluderingsagendan och strategin har inte uppdaterats sedan 2012. Därmed fungerar systemet främst stabiliserande snarare än som en väg mot egenmakt och jämlikhet.

Socialtjänst: Romska grupper fortsätter att möta systematiska hinder och misstro i kontakten med socialtjänsten, med begränsade tecken på substantiella framsteg i arbetet mot

antiziganism inom sektorn. Socialstyrelsen har initierat vissa insatser, såsom utbildningar för brobyggare och kunskapshöjande projekt i samarbete med romskt civilsamhälle, men dessa är småskaliga och projektbundna. Nya satsningar, exempelvis utbildningar vid Södertörns högskola och lokala inkluderingsprojekt i Stockholm, visar potential men saknar den omfattning och varaktighet som krävs för systemförändring. Kompetenshöjning har inte följts av strukturella reformer eller rättsligt ansvarstagande, och romska behov hanteras fortsatt ojämnt mellan kommuner.

Barnskydd: Barnskyddsfrågor, särskilt tillämpningen av tvångsvård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, är ett mycket känsligt och underadresserat område inom Sveriges romska inkluderingspolitik. Romska familjer vittnar om systematiska brister i tillvaratagandet av barns rätt till kulturell identitet, familjeliv och reellt deltagande i barnavårdsprocesser. Lagstadgade krav på hänsyn till romsk identitet tillämpas ofta inte, och socialtjänsten exkluderar regelmässigt romska brobyggare som skulle kunna stärka förståelse och förtroende. Ett uppmärksammat rättsfall, där fyra romska barn felaktigt placerades utan hänsyn till deras kulturella och språkliga rättigheter, illustrerar de institutionella bristerna trots senare rättsligt erkännande. Barnskydd omnämns dock inte alls i den nationella strategin för romsk inkludering, vilket utgör ett allvarligt policyglapp.

Främjande av kunskap om romsk konst, kultur och historia: Sverige har uttryckt en ambition att integrera romsk kultur i det nationella kulturarvet, men denna ambition har inte följts av en samordnad eller tillräckligt finansierad strategi. Kulturinsatser är i regel kortsiktiga och projektbaserade och når sällan utanför romska grupper, vilket resulterar i låg kunskapsnivå i majoritetssamhället. Kommuner saknar ofta kunskap, resurser och mandat att stödja romskt kulturliv, och den nationella finansieringen är otillräcklig. Enskilda initiativ från exempelvis Forum för levande historia och Universitetskanslersämbetet har uppmärksammat betydande kunskapsluckor, men dessa insatser är fragmenterade. Undervisning om romsk historia och antiziganism är svagt integrerad i skolans styrdokument och många lärare saknar grundläggande kunskap och pedagogiska verktyg. Sändningar på romani chib är oregelbundna och högre utbildning inom området är begränsad. Avsaknaden av ett nationellt ramverk och långsiktiga investeringar innebär att romsk konst, språk och historia fortsatt är underrepresenterade och undervärderade i det offentliga rummet.

Fokus på centrala problem som påverkar romer

Antiziganism: Antiziganism är fortsatt en av de mest djupt rotade och systemiska barriärerna för romsk inkludering, jämlikhet och delaktighet i Sverige. Trots rättsliga skydd mot diskriminering och hatbrott förekommer antiziganism inom offentliga institutioner, medier, utbildningssystemet och i vardagslivet. Perioden 2022–2024 präglades av en återkomst av öppen antiziganistisk retorik, som kulminerade i en medial och politisk skandal där romsk kultur framställdes som avvikande. Romska personer utsätts fortsatt för hat, utestängning och institutionellt osynliggörande. Rädsla och misstro minskar benägenheten att anmäla diskriminering och försvårar tillgången till rättvisa. Även om strategin identifierar antiziganism som ett tvärgående problem är den praktiska implementeringen svag. Strategin saknar uppdelad data, tydliga indikatorer samt mekanismer för uppföljning och sanktioner. Lokala

initiativ i exempelvis Malmö, Göteborg och Helsingborg visar potential men är fragmenterade, kortsiktiga och underfinansierade. Civilsamhället efterlyser permanenta samrådsformer, långsiktig finansiering och inkludering av olika romska perspektiv, däribland kvinnor, unga och hbtqi-personer.

Antiziganism i skolan: Antiziganism är även ett genomgripande och otillräckligt adresserat problem inom det svenska skolsystemet. Trots att strategin innehåller övergripande mål för romsk inkludering inom utbildningsområdet, erkänns inte antiziganism som ett särskilt strukturellt problem som kräver riktade insatser. Romska elever möter ofta exkludering, trakasserier och osynliggörande och skolmiljön präglas av låg kulturell kompetens och bristande institutionellt ansvar. Modersmålsundervisning i romani chib finns formellt, men deltagandet är mycket lågt till följd av misstro, bristande information och lärarbrist. Studier bekräftar förekomsten av låga förväntningar och fördomar bland skolpersonal, vilket bidrar till marginalisering och tidiga studieavbrott. Trots vissa lovande initiativ saknas strukturerad uppföljning, bindande mål och meningsfullt romskt deltagande.

Brobyggarmodellen: Brobyggarmodellen har varit en central del av Sveriges arbete för romsk inkludering sedan 2012, särskilt inom utbildningsområdet. Syftet är att bygga förtroende och stärka kommunikationen mellan romska familjer och offentliga institutioner. Trots modellens potential präglas den av betydande systembrister. Deltagandet i nationella utbildningar är lågt, genomförandet är ojämnt och det saknas ett bindande nationellt ramverk, långsiktig finansiering och strukturerad uppföljning. Även om lokala erfarenheter pekar på positiva effekter har inga nationella utvärderingar genomförts. Framgångsrika exempel från Göteborg, Malmö och Helsingborg är isolerade och i hög grad beroende av kommunal vilja och resurstillgång. Romskt inflytande i utformning och utvärdering är begränsat och huvudsakligen informellt. Civilsamhället efterfrågar tydligare mandat, varaktig finansiering och ett ökat medägarande av modellen. Utan strukturella förbättringar riskerar brobyggare att bli överbelastade och felanvända, vilket urholkar modellens syfte. För att fullt ut realisera modellens potential krävs nationell samordning, uppskalning av fungerande arbetssätt samt formell inkludering av romska röster i styrning och uppföljning.